

O'ZBEKISTONDA ISLOMIY MOLİYANI QO'LLASH IMKONIYATLARI

Nizomxonov Elbekxon Erkinxon o'g'li

Blomurodov Oblomuradov Tuychi Xoshimovich

Katta o'qituvchilari, Toshkent amaliy fanlar universiteti,

Gavhar ko'chasi 1-uy, Tashkent 100149, O'zbekiston

(nizomxonovelbekxon@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14881204>

Kalit so'zlar: Shariat, islom moliyasi, fiqh al - Muamalat, sudxo'rlik, ribo, tijoriy muamalat, notijoriy muamalat, murobaha, mushoraka, salaam, istisna, ijara, sukuk, mudoraba, zakot, sadaqa, qarz ul-Hasan, vaqf, takoful, moliyaviy kapitalizm

Annotatsiya: Ushbu maqolada islomiy moliya tushunchasi, uning oddiy moliya tizimidan farqlari va afzalliklari bayon qilingan. Dunyo islomiy moliya bozori holati, unda islom banklarining tutgan o'rni tahlil qilingan. Xalqaro tajribalar o'rganilib, aholining moliyaviy xizmatlardan foydalanish muammolari ko'rsatilgan va ularni bartaraf etish yo'nalishlari taklif etilgan.

Ключевые слова: Шариат, Исламские финансы, Фикх аль-Муамалат, Ростовщичество, Рибa, Коммерческий Муамалат, Некоммерческий Муамалат, Мурабаха, Мушарака, Салам, Истисна, Иджара, Сукук, Мудараба, Закят, Садака, Карз уль-Хасан, Вакф, Такафул, Финансовый капитализм..

Аннотация: Шариат, Исламские финансы, Фикх аль-Муамалат, Ростовщичество, Рибa, Коммерческий Муамалат, Некоммерческий Муамалат, Мурабаха, Мушарака, Салам, Истисна, Иджара, Сукук, Мудараба, Закят, Садака, Карз уль-Хасан, Вакф, Такафул, Финансовый капитализм В данной статье описывается концепция исламских финансов, их отличия и преимущества от традиционной финансовой системы. Анализируется состояние мирового исламского финансового рынка, роль исламских банков на нем. Изучен международный опыт, обозначены проблемы использования населением финансовых услуг и предложены направления их устранения...

Keywords: Sharia, Islamic finance, fiqh al-muamalat, usury, usury, commercial issue, non-commercial issue, murobaha, musharaka, salam, exclusion, rent, sukuk, mudoraba, zakat, sadaka, debt ul-hasan, foundation, takoful, financial capitalism

Annotation This article describes the concept of Islamic finance, its differences and advantages from a simple financial system. The state of the global Islamic financial market, in which the role of Islamic banks is analyzed. International experience was studied, the problems of the population's access to financial services were identified and ways to solve them were suggested.

1. KIRISH

O'zbekistonda «Islom bank ishi va moliyasi» tashkiloti (AIHuda) fikricha, MDH mamlakatlarida islom moliya sanoatining o'sishi boshqa davlatlarga qaraganda sekinroq, ammo bu mintaqada imkoniyatlarning ortib borayotgani tufayli jahon xalqaro bank sanoatining e'tiborini tortmoqda. MDH davlatlari hukumatlari ushbu sektorni rivojlantirish bo'yicha tashabbus ko'rsatsa, keyingi besh yil ichida islom banki ishi sezilarli darajada o'sadi.

Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston va O'zbekiston MDHda islom banki va moliyasining bu kengayishida yetakchilik qiluvchi asosiy o'yinchilar bo'lishi mumkin, deyiladi bayonotda.

Bugungi kunda O'zbekistonda islom moliyasiga qiziqish tobora ortib bormoqda. O'zbekiston — Markaziy Osiyoning 37 million ortiq aholiga ega muhim davlati, aholisining 93 foiz qismi musulmonlardir. U nafaqat gaz, neft va boshqa tabiiy resurslarga boy, balki azaldan ham ilm va islom dinining markazlaridan biri bo'lib kelgan.

Dastlab, 2003 va 2004 yillarda O'zbekiston ITB va xususiy sektorni rivojlantirish islom korporatsiyasiga (ICD) a'zoliqi orqali islom moliyasini tan olish yo'lida muhim qadamlar qo'ydi. Bu institutlar va hukumat o'rtasidagi barqaror aloqalar islomiy moliyaga ushbu bozorga

kirish nuqtasini qo'lga kiritish imkonini berdi ko'ra tegishli operatsiyalar to'xtatiladigan soatda tugaydi.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolada islom moliya iqtisodiy o'sishga va ijtimoiy adolatga ijobiy ta'sir qiladi.

Islom moliya bozorlari tobora rivojlanib bormoqda va global moliyaviy tizimda muhim rol o'ynaydi. Islom moliya jamiyatda qashshoqlikni kamaytirish va ta'limni rivojlantirishga hissa qo'shadi..

3. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

So'nggi yillarda islomiy moliya FinTech sohalari bilan bir qatorda, shuningdek, xalqaro moliyaviy xizmatlar sanoatida eng jonli va shu bilan birga hali ko'zga yaqqol tashlanmagan tarmoqlardan biri bo'lib qolmoqda.

Islomiy moliya atamasi mahsulot va xizmat turlarining keng doirasini o'z ichiga oladi. Islom moliyasi va bankining umumiy amaliyotlari islom dinining o'rnatilishi bilan birga paydo bo'ldi. Biroq, institutsional islom moliyasi XX asrdan keyin tashkil etilgan. Qardus nashrining ma'lumot berishicha, ayni paytda islom moliya sektori yiliga 15 foizdan 25 foizgacha o'sib bormoqda, islom moliya institutlari esa dunyo bo'ylab umumiy qiymati 2,7 trillion dollardan ziyod aktivlarni boshqarmoqda.

Hozirgi vaqtda Islom moliyasi eng yaxshi yo'lga qo'yilgan uchta davlat Saudiya Arabistoni, Eron, Malayziya ko'rsatkichlar ko'lami bo'yicha global bozor hajmining 66 foiziga egalik qiladi.

boylklarning jamiyat ichida adolatli taqsimlanishiga alohida e'tibor qaratadi, busiz ijtimoiy barkamollik (uyg'unlik) va iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin emas, deb hisoblaydi. Islom iqtisodiyotining asosiy qadriyatlariga quyidagilarni kiritish mumkin:

Islom ma'naviy qadriyatlariga asoslangan iqtisodiy farovonlik;

Teng huquqlilik va xavf-xatarlarni taqsimlash;

Odob-axloq qoidalariga rioya qilish va diniy bag'rikenglik.

«Islom moliyasi»chi?

Islom moliyasi tizimi — bu pul mablag'laridan foydalanish va taqsimlash jarayonida Islom huquqi qoidalariga mos keluvchi iqtisodiy munosabatlarni o'z ichiga oladigan Islom ekotizimining bir qismidir. Masalan, Islom dinida qarz berish yoki olish evaziga foyda ko'rish taqiqlangan, barcha moliyaviy jarayonlar esa haqiqiy iqtisodiy faoliyatga asoslangan bo'lishi kerak. Odamga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan sohalarni molialashtirishga ruxsat berilmaydi — masalan, qimor o'yinlari, alkogol, tamaki mahsulotlari va boshqalar.

Islom iqtisodiyoti vositalaridan faqatgina musulmonlar foydalanishi mumkinmi?

Yo'q. Hozirda iqtisodiy o'sishning yangi yo'nalishlarini izlab, ham musulmon, ham musulmon bo'lmagan ko'plab davlatlar iqtisodiy diversifikatsiya uchun Islom iqtisodiyotiga jiddiy e'tibor qaratmoqda. Masalan, barcha sektorlarda innovatsion mahsulot va xizmatlar yaratuvchi dunyoning yetakchi brendlari ham Islom iqtisodiyotiga qiziqish bildirmoqda.

«Deutsche Bank», «HSBC», «Citi» va «MasterCard» Islomiy moliya mahsulotlarini taklif qilmoqda. «Nestle», «Carrefour», «Walmart» va «Whole Foods» halol chakana mahsulotlarni sotadi. Global «Nielsen» tadqiqotining natijalariga ko'ra, iste'molchilarning 66 foizi halol mahsulotlarga ko'proq pul to'lashga tayyor. Yosh iste'molchilar esa yanada sodiqroq — 73 foiz milleniallar halol mahsulot uchun ortiqcha pul to'lashga tayyor. Shu tariqa, global transmilliy korporatsiyalar Islom moliyasiga katta qiziqish bildirmoqda.

Islom banklari qayerdan foyda oladi?

Islom banklari loyihalarni molialashtirishdan foyda olishadi. Omonatchilari faqatgina dividendlarga e'tibor qaratgan holda, o'z mablag'lari nimalarga investitsiya qilinishini bilmaydigan an'anaviy banklardan farqli ravishda, Islom banklarida omonatchi pul mablag'larining kelgusidagi harakatini ko'rishi mumkin, bunda mablag' biznesga investitsiya qilinadi hamda foydasi bank va omonatchi o'rtasida bo'linadi.

Biznesda zarar ko'rilsa, nima qilinadi?

Molialashtirishning islomiy modellarining qoidalaridan biri — bu risklarni taqsimlashdir. Biznesda foyda ko'rilmaganda bank ham, mijoz ham daromad olmaydi. Lekin agar foyda bo'lsa, u omonatchi o'rtasida sarmoyaga mutanosib ravishda taqsimlanadi.

Islom moliyasini tushunish uchun qanday asosiy atamalarni bilish kerak?

Islom moliyasini oson tushunib olishingizga yordam beradigan bir nechta atamalar mavjud.

«Murobaha» — bu tovar narxiga ustama qo'yiladigan va qo'yilmaydigan halol muddatli to'lov. Bunda Islom banklari mahsulot va xizmatlarni xarid qilish va keyin ularni muddatli to'lovga sotish bilan shug'ullanadi.

«Mushoraka» — bitta g'oya yoki ishni birgalikda moliyalashtirish. Jismoniy shaxslar va korxonalarining ishtirok etishiga ruxsat beriladi. An'anaviy iqtisodiyotda ushbu sxemani hissali moliyalashtirish deb atashadi.

«Muzoraba» — sarmoyador o'z mablag'ini kelgusida biznesni rivojlantirishga sarflanishi uchun moliyaviy tashkilotga beradi. Foydani taqsimlash shartlari oldindan kelishib olinadi.

4. TAHLIL VA NATIJALAR

Savdo-sanoat palatasining BMTTD bilan o'tkazgan tadqiqoti natijalari shuni ko'rsatdiki, so'rovda qatnashgan biznes vakillarining 38 foizi va jismoniy shaxslarning 56 foizi an'anaviy banklardan diniy e'tiqodlari sababli kredit olishmaydi. Shu tariqa, Islom qoidalariga rioya qiladigan moliya tashkilotlariga talab paydo bo'lmoqda. Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligining baholashiga ko'ra, Islom moliyasini joriy etish budjetga qo'shimcha 100 mln dollar foyda keltiradi.

Shu bilan bir qatorda, ITB mamlakat iqtisodiyotiga faol ravishda sarmoya kiritib bormoqda. Masalan, joriy yilning sentabr oyida Islom taraqqiyot banki Surxondaryoda IES qurilishi va transport infratuzilmasi uchun O'zbekistonga 200 mln dollardan ortiq mablag' ajratdi.

Lekin, O'zbekiston aholisi uchun ushbu sohaning yanada tezroq rivojlanishi va Islom banklarining paydo bo'lishiga huquqiy-me'yoriy asosning yetishmasligi, soliq va boshqaruv infratuzilmasining yo'qligi, shuningdek, aholi orasida ayniqsa Islomiy moliyalashtirishga aloqador moliyaviy savodxonlikning pastligi xalaqit bermoqda.

Afsuski, Global Islamic Fintech'ning 2022 yil uchun yillik hisobotida islomiy Fintech kompaniyalarning 375 talik ro'yxatida O'zbekistondan faqatgina bitta tashkilot ro'yxatga olingan.

IdealRatings	United States	Business Intelligence	idealratings.com
iFarmer	Bangladesh	Raising Funds	ifarmer.asia/farms?harah=true
IFIN Services WLL	Bahrain	Alternative Finance	ifin-services.com
iGrow.asia	Indonesia	Raising Funds	igrow.asia
Ita Bank	Bahrain	Deposits and Lending	itabank.com
IMAN	Uzbekistan	Raising Funds	iman.uz/invest/en
INAA	Germany	Wealth Management	inaa.de
IndiaZakat	India	Social Finance	indiazakat.com/
Infinity Blockchain Ventures	Thailand	Enabling Technologies	infinityblockchain.ventures
Insha	Germany	Deposits and Lending	getinsha.com
InvesProperti	Indonesia	Raising Funds	invesproperti.id

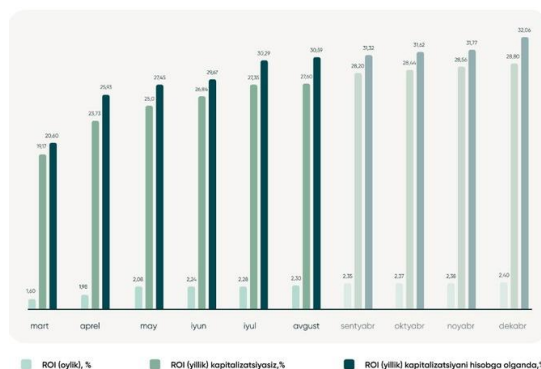
Manba: Global Islamic Fintech Report 2022

Bu IMAN Invest bo'lib, O'zbekistonda islomiy moliyalashtirish xizmatlarini ko'rsatuvchi kompaniya hisoblanadi.

Taqdim etilgan ochiq ma'lumotlarga asosan bugungi kunda Battery Road, Tesla Capital (umumiy hisobda \$350 000), Uzcard Ventures va Uzcard VC (\$160 000), Le Mercier's va MyAsia (\$45 000), Umay Angels Club hamda Block 0 (\$70 000) venchur fondlari IMAN'ga investitsiya kiritgan.

Kompaniya mablag'larni investorlardan jalb qilib, ularni savdoga yo'naltiradi va olingan foydani investorlar o'rtasida adolatli taqsimlaydi. Shu jihatdan kompaniya Islomiy moliyalashtirishning barcha qoidalariga javob beradi.

Yanvar-avgust oyi uchun taqdim etilgan moliyaviy hisobotda joriy yilning avgust oyida kompaniya 8,4 milliard so'mdan ortiq mablag' jalb qildi, bu esa investitsiyalarning 35 foizini tashkil etishi qayd etildi. Shuningdek, qayta kapitalizatsiya qilingan dividendlardan ko'proq foyda olinishi ko'rsatib o'tilgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, sarmoyador oylik dividendlarini chiqarib olmasdan, ularni qayta sarmoya qilsa, yillik foyda 28.8% emas, balki 32,06%ga yetishi mumkin. Bunday natija sarmoyadorning olgan foydasi ham savdoga yo'naltirilishi hisobiga yuzaga keladi.

Tijorat banklar bilan islom moliyasi banklari o'rtasidagi asosiy farqlar O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi, islom iqtisodiyoti va moliyasi mutaxassisi O'ktamjon Amonov taqdim etgan ma'lumotlarga asoslanib, tijorat banklari va islom banklari o'rtasidagi tafovutlar quyidagi jadvalda aks etadi.

An'anaviy bank faoliyati	Islom banki faoliyati
Pul ayirboshlash va qiymatni saqlash vositasidan tashqari tovardir. Shuning uchun uni nominal qiymatidan yuqori narxda sotish va ijaraga berish ham mumkin.	Pul tovar emas, lekin u ayirboshlash vositasi va qiymatni saqlash vositasi sifatida ishlatiladi. Shuning uchun uni nominal qiymatidan yuqori narxda sotish yoki ijaraga berish mumkin emas.
Vaqt qiymati kapitalga foizlarni hisoblash uchun asosdir.	Tovar savdosidan yoki xizmatlar ko'rsatishdan olinadigan daromad foyda olish uchun asos bo'ladi.
Bank mablag'laridan foydalangan holda tashkilot zarar ko'rgan taqdirda ham foizlar undiriladi. Shuning uchun u foyda va zararni taqsimlashga asoslanmagan.	Islom banki foyda va zararni taqsimlash asosida ishlaydi. Agar tadbirkor zarar ko'rgan bo'lsa, bank bu yo'qotishni qo'llanilgan moliyalashtirish usuliga qarab taqsimlaydi (Mudarabah, Musharaka).
Naqd pul mablag'larini berish, moliyalashtirish yoki aylanma mablag'larni moliyalashtirishda tovarlar va xizmatlar almashinuvi bo'yicha kelishuv tuzilmaydi.	Murabaha, Salam va Istisna shartnomalari bo'yicha mablag'larni taqsimlashda tovarlar va xizmatlar almashinuvi bo'yicha shartnomalar bajarilishi shart.

Xulosa va takliflar

Islom moliya adolatli, shaffof va ijtimoiy mas'uliyatli moliyaviy tizimni ta'minlaydi. Uning ahamiyati va imkoniyatlari tobora o'sib bormoqda. Islom moliya musulmonlarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirishdan tashqari, global moliyaviy tizimda adolatli va shaffoflikni ta'minlashga hissa qo'shadi

Adabiyotlar

1. Islom Moliya: Tamoyillar va Amal" (Muhammad Yunus) - Islom moliyaning asosiy tamoyillari, vositalari va amaliy qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumot beradi
2. "Islom Moliya Bozori: Rivojlanish va Istiqbollari" (Muhammad Ali) - Islom moliya bozorlarining rivojlanishi, ularning xususiyatlari va kelajagi haqida chuqurroq tahlil qiladi
3. Islom Moliya: O'zbekiston uchun Imkoniyatlar" (O'zbekiston Islom Moliya Assotsiatsiyasi) - O'zbekistonda Islom moliyani qo'llashning imkoniyatlari va istiqbollari haqida ma'lumot beradi
4. Ahmadjonov, A Abdullayev, M Mamayusupov, O Umarjonov. (2021). Raqamli iqtisodiyotda boshqaruv muammolari. Science and Education, 2(10), 636-642
5. Akhmadjonov, A Abdullayev, A Abdupattayev, M Sulonov. (2021). ISLAMIC BANKING MANAGEMENT, ASSETS AND LIBILITIES. Scientific progress, 2 (6), 1525-1532